

ION NICODIM, *Axul pământului acordat cu stelele. Jurnal 1974–2007*, Editura Vredea, București, 2007, 198 p. cu ilustrații

În urmă cu peste un deceniu, am făcut cunoștință cu mici fragmente ale acestui jurnal, când familia artistului – Ariana Nicodim (soția pictorului) și Ilinca Nicodim Gèze (fiica) – era pe cale să publice un consistent album dedicat creației lui Ion Nicodim. În acel context, jurnalul său nu și-a găsit decât secvențial locul, dar iată că proiectul nu a fost abandonat. Mărturisesc că am așteptat cu mult interes apariția sa și așteptarea nu a dezamăgit. Fără să îl fi cunoscut personal pe Ion Nicodim, dar familiarizându-mă întrucâtva cu opera sa, textele acestui jurnal au venit să completeze și să dea un sens mai pregnant acelor prime impresii, cumva disparate.

Pentru cei interesați de arta contemporană documentul are o savoare deosebită. Spirit critic și autocritic, subiectiv, Ion Nicodim scrie acest jurnal pentru el însuși... își notează observațiile pe marginea unor lucrări de artă întâlnite în diverse muzee și galerii din țară și străinătate sau evocă, uneori pe un ton intens combativ, figurile diverșilor confrăți, ori descrie evenimente sau momente din viață care într-un fel sau altul îl marchează.

Fragmentele pot fi citite pe diverse paliere: cel formativ, legat de călătorii de documentare și lecturi, cel creativ, privind procesul elaborării și identificarea unei zone tematice, de cele mai multe ori cu încărcătură simbolică, și, nu în ultimul rând, nivelul social, care vizează interacțiunile umane și sistemul de valori etice și estetice. Notațiile, impresiile și comentariile lui Ion Nicodim, lezante pentru unii prin franchețea lor totală, atrag atenția asupra acestor momente de reaşezare a valorilor și asupra transformărilor formale, de conjunctură, ale limbajului artistic.

În bună măsură, jurnalul este un instrument de lucru. Cu diverse prilejuri privirea i se oprește asupra unor opere puțin cunoscute, care îl intrigă. Astfel, în martie 1997 își nota: „Pregătim expoziția Arianei. Măine va avea loc vernisajul. Redescopăr portretul unui anonim [de] secol XIX al Mandeii Poenaru. Ca un Cranach trecut prin Otto Dix, o energie austeră ca un primitiv flamand sau german. Excepțional” (p. 133). Impresiile consemnate în muzee ne fac să înțelegem cât de cuprinzător și de eterogen este muzeul său imaginar, sugerându-ne totodată valorile sale în materie de artă. La München [1980?] își notează: „Altdorfer, Sf. Gheorghe – splendidă suprafață a pădurii în care jos, pierdut, Sf. Gheorghe ucide balaurul într-un crâng prin care se văd un pic de cer și munți!. Dirk Bouts! Excelent! TRISTEȚE covârșitoare! Bosch, pictură pe fond negru ca Braque. Fantastica bătălie (mii de lănci), de altfel ca și frunzișul de sus, o geometrie a ritmurilor ca o abstracțiune la Altdorfer sub un cer deschis ca o fantasmă! Formidabil Fra Angelico! Tizian e tragic ca la Venetia; Rafael, dezamăgitor;

Fig.1. Coperta volumului *Axul pământului acordat cu stelele. Jurnal 1974–2007*.

frumos Leonardo (desenul picturii madonei), Rembrandt de prima perioadă mai slab ca la Amsterdam; El Greco, cât de rece față de ce avem la București (și e o piesă celebră). Piese mai mari de Rubens, frumoase poate pentru prima dată!”

Pentru Ion Nicodim arta nu este doar obiectul contemplării pasive, inerte, ci un teritoriu provocator, în care găsește soluții pentru propriile proiecte: „Metropolitan, 5 iulie 1988. Pictură flamandă excepțională, un portret de Petrus Christus, un admirabil portret de bărbat, cu o minuție miniaturală, dar ținut bine într-un ansamblu, apoi o fecioară cu prunc de Dieric Bouts. Părul brun într-un negru fundal prusia închis, draperia, deschis doar pruncul și fecioara. Frumosul venea de la ridicarea draperiei fecioarei sus pe păr, creând o asimetrie și o geometrie riguroasă. Aproape niciodată Velázquez nu m-a convins de faima ce se întreține în jurul lui. În schimb, și aici la Metropolitan El Greco e formidabil. Ce imensitate de pictor în afara timpului, pentru orice anotimp. Aproape că nu am văzut un El Greco care să nu-mi spună nimic, în timp ce caut totdeauna un Velázquez care să-mi spună ceva. Poate ar trebui să-ncep autoportretul pe fond negru în centru pentru figură. Pictura lui Rembrandt e o pictură pasională, curgând din el ca o sevă groasă, poate necontrolată în timp ce la Greco e o pictură a minții, a științei dinainte de a o face! O pictură controlată, un pictor cerebral, chiar stilul pare o voință de a exprima o idee. Ce admirabil Vermeer posedă America, de o raritate, o discreție, o gamă redusă la două-trei culori, un albastru, un coru negru în albul gri și o calitate a compoziției, geometrizării, de unde vine Mondrian” (p. 34–35).

Nu în ultimul rând, volumul reprezintă mărturia prețioasă a acelor decenii tulburi și a schimbărilor traversate de societatea românească: „Mă obsedează ideea acestei violențe, a acestei categorii sociale, intelectualul român, devenit, sau dintotdeauna, animal, brută, ce s-a amestecat azi, poate din nevoia de a trăi mai bine, poate din vocație, în politică. Tone de maculatură zac pe marginea trotoarelor, spre vânzare, ziare în care intelectualul se explică, își explică opțiunea sau opțiunile, violent, vulgar, fără nuanță, cu invective la adresa celuilalt, cu calomnii, șantaje, înjurături, departe de lupta de idei, direct la dreapta cu pumnii, bâta sau piatra, agitând și ațâțând masa de oameni ce așteaptă să i se comande pentru cine trebuie să strige *Jos!*

Cultura românească pare o moștenire directă a unei alte generații, a anilor treizeci și șapte–opt, patruzeci, în care poate cei mai buni, socotiți azi ca monumente ale culturii naționale, se înregistraseră, ca și cei de azi, cu înverșunare, în mișcări de care orice societate nu vrea să-și aducă aminte.

Ca un virus inventat cu zeci de ani în urmă, azi izbucnește în unii impulsul părinților din anii amintiți, reluând idei proprii timpului incubării lor, amnezici la tot ce a trecut peste noi și peste lume, rezultat al acestor idei.

O altă categorie, mai puțin capabilă de a judeca, continuă, pe cealaltă culme și pe reversul monedei, cei patruzeci de ani de imbecilizare și înregimentare, ar vrea să ducă mai departe un regim al culturii falimentar, al unei culturi de o mediocritate și un dirigism atât de nefast, al culturii proletare, egalitate în creație și venituri, al subvenției egalitare și, de s-ar putea, în primul rând al ei. Aici se regăsesc în impulsuri cu ceilalți, doar că la primii impulsul e mai bine ascuns” (p. 102).

Jurnalul lui Ion Nicodim este o lectură fascinantă și, indiferent de poziția cititorului față de acele subiecte, are valoarea unui inestimabil document, nu numai în perimetrul limitat al istoriografiei de artă, ci și al culturii și vieții românești în întregul ei.

Corina Teacă

EDUARD ANDREI, VIRGINIA BARBU, OLIVIA NIȚIȘ, RALUCA PARTENIE, CORINA TEACĂ, *Dicționarul graficienilor din România. Secolul al XIX-lea*, coordonare și prefață: ADRIAN-SILVAN IONESCU, editori: EDUARD ANDREI, VIRGINIA BARBU și CORINA TEACĂ, Editura Vremea, București, 2025, 355 p. + il.

Dicționarul graficienilor din România. Secolul al XIX-lea este cel mai recent instrument de lucru elaborat și publicat de cercetătorii Departamentului de Artă Modernă și Contemporană al Institutului de Istoria Artei „G. Oprescu”. Importanta lucrare lexicografică destinată atât specialiștilor, cât și publicului larg, continuă seria dicționarelor realizate de institutul bucureștean, începută cu *Dicționarul sculptorilor*

din România (2011–2012)¹ și continuată cu *Dicționarul pictorilor din România. Secolul al XIX-lea* (2020)², la care se poate adăuga și *Repertoriul expozițiilor de artă românească din București. 1865–1918*, elaborat în anii 1970 și rămas multă vreme în manuscris, publicat abia în 2019, la Editura Vreamea³. Tot la Editura Vreamea a apărut și actualul dicționar, realizat sub coordonarea lui Adrian-Silvan Ionescu, avându-i ca autori pe Eduard Andrei, Virginia Barbu, Olivia Nițiș, Raluca Partenie și Corina Teacă. Aceștia s-au ocupat de artiștii-graficieni activi pe teritoriul țărilor române (Țara Românească, Moldova, ulterior Principatele Unite și Regatul României) pe parcursul secolului al XIX-lea, „cel lung” – de la Revoluția Franceză până la Primul Război Mondial⁴. Lucrarea reunește aproape 200 de artiști – autohtoni și străini, în trecere sau stabiliți în țările române –, precum și stabilimentele tipografice cele mai importante ale epocii, completând literatura fundamentală reprezentantă de G. Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea* (1942–1945), *Repertoriul grafice românești din secolul al XIX-lea* (1974–1975, Muzeul de Artă al RSR) și Doina Pungă, *Grafica pe teritoriul României în secolul al XIX-lea. Litografia și gravura în acvaforte* (2009). Spre deosebire de *Dicționarul pictorilor*, această lucrare îi include și pe artiștii transilvăneni – maghiari, români ori germani – care fie au tranzitat, fie au locuit și lucrat de cealaltă parte a Carpaților ori ale căror opere grafice au circulat în epocă în acest areal. Vocile de artist au o structură fixă, ușor de urmărit și de utilizat ca sursă de documentare, incluzând datele biografice ale graficienilor, studiile urmate, premiile obținute, descrierea activității artistice – cu accent pe opera grafică –, expozițiile personale și participările la expoziții colective, precum și bibliografia relevantă, ordonată cronologic.

Dicționarul graficienilor reunește între paginile sale profiluri ale celor mai importanți graficieni ai secolului al XIX-lea: gravori, desenatori, acuareliști, ilustratori, caricaturiști. Totodată, sunt recuperate contribuțiile grafice ale unor practicieni mai puțin cunoscuți, autohtoni sau artiști-călători străini ori corespondenți de război, care au tratat subiecte românești. *Dicționarul* oferă o imagine de ansamblu asupra stilurilor și tendințelor artistice ale graficii de secol XIX, precum și asupra procesului de realizare a operei de artă grafică, de la conceperea compoziției, până, la realizarea lucrării și până la diseminarea tipografică și circulația imaginii, descriind un întreg ecosistem artistic specific epocii discutate. Până la apariția fotografiei, capacitatea de multiplicare a gravurii a făcut-o un mediu predilect de comunicare și propagandă politică și culturală, dar și un mijloc de difuzare a motivelor vizuale și de formare și stimulare a gustului artistic⁵. Desigur, grafica secolului al XIX-lea în spațiul românesc nu s-a limitat la gravură, în toate formele ei, ci a inclus și desenul, acuarela, pastelul – medii grafice potrivite pentru reprezentarea rapidă, exersând ochiul și mâna artiștilor, în stiluri ce au evoluat de la academism, la romantism, Biedermeier, simbolism și Art Nouveau⁶. Subgenuri importante ale artei grafice de secol XIX au fost cultivate de artiștii călători-documentariști și reporterii de război – români sau străini – care au realizat lucrări de pe front, reprezentări etnografice, scene de târg și alte imagini relevante pentru istoria politică, militară, socială și a mentalităților în spațiul românesc.

Artiști exclusiv graficieni au fost puțini, genul fiind practicat de pictori și sculptori atât ca instrument didactic, de învățare, cât și ca mijloc pregătitor pentru lucrările lor pictate sau sculptate. Astfel, în cazul artiștilor consacrați prinși în acest dicționar, autorii s-au concentrat asupra operei lor grafice. Sunt analizați Ioan Andreescu și schițele sau studiile sale pregătitoare⁷; Sava Henția și desenele sale de corespondent din timpul Războiului de

---

¹ Ioana Vlasiu (coord.), Gabriel Bădea-Păun, Virginia Barbu, Ruxanda Beldiman, Irina Cărăbaș, Adrian-Silvan Ionescu, Olivia Nițiș, Tudor Stavilă, Adriana Șotropa, Corina Teacă, Alexandra Titu, Gheorghe Vida, *Dicționarul sculptorilor din România. Secolele XIX–XX*, vol. I (Lit. A–G), București, Editura Academiei Române, 2011 și vol. II (Lit. H–Z), București, Editura Academiei Române, 2012.

² Adrian Silvan-Ionescu (coord.), Eduard Andrei, Ioana Apostol, Virginia Barbu, Ramona Caramela, Olivia Nițiș, Corina Teacă, *Dicționarul pictorilor din România. Secolul al XIX-lea*, București, 2020.

³ Theodor Enescu, Ioana Vlasiu, Irina Fortunescu, Carmen Liiceanu, Viorica Andreescu, Elena Mateescu, Gheorghe Cosma, Sanda Agalidi, *Repertoriul expozițiilor de artă românească din București, 1865–1918*, prefață de Adrian-Silvan Ionescu, postfață de Ioana Vlasiu, eds.: Ioana Apostol, Virginia Barbu, Ramona Caramela, Corina Teacă, București, 2019.

⁴ Adrian-Silvan Ionescu, *Predoslovie*, în *Dicționarul graficienilor din România. Secolul al XIX-lea*, București, 2025, p. 7.

⁵ Notă asupra ediției, în *Dicționarul graficienilor...*, p. 11.

⁶ *Ibid.*

⁷ Virginia Barbu, *Andreescu Ioan*, în *Ibid.*, p. 35–40.

Independență⁸; Constantin Lecca și litografiile sale cu tematici istorice⁹; Ion Georgescu cu acuarele delicate și schițe variate¹⁰; Nicolae Grigorescu cu crochiuri rapide, studii animaliere și grafica de război¹¹; Ion Negulici cu litografiile și portretele sale pașoptiste¹²; C.D. Rosenthal și grafica sa neoclasică, romantică, influențată de stilul Biedermeier¹³; Carol Storck cu desene, acuarele și acvaforte academiste¹⁴; Gheorghe Tattarescu și proiectul documentar-artistic *Albumul Național*¹⁵; Barabás Miklós cu litografiile sale rafinate¹⁶; Petre Mateescu cu portretele sale Biedermeier de influență vieneză¹⁷; Francisc Șirato, cu ilustrațiile, caricaturile și grafica satirică¹⁸.

Fig. 1. Dicționarul graficienilor din spațiul românesc. Secolul al XIX-lea (coperta).

⁸ Id., *Henția Sava*, în *Ibid.*, p. 134–137.

⁹ Id., *Lecca Constantin*, în *Ibid.*, p. 173–176.

¹⁰ Corina Teacă, *Georgescu Ion*, în *Ibid.*, p. 116–117.

¹¹ Id., *Grigorescu Nicolae*, în *Ibid.*, p. 123–128.

¹² Olivia Nițiș, *Negulici Ion D.*, în *Ibid.*, p. 207–208.

¹³ Id., *Rosenthal Constantin Daniel*, în *Ibid.*, p. 256–260.

¹⁴ Eduard Andrei, *Storck Carol*, în *Ibid.*, p. 282–287.

¹⁵ Id., *Tattarescu Gheorghe*, în *Ibid.*, p. 303–310.

¹⁶ Id., *Barabás Miklós (Nikolaus, Nicolae)*, în *Ibid.*, p. 55–62.

¹⁷ Id., *Mateescu Petre*, în *Ibid.*, p. 192–196.

¹⁸ Eduard Andrei, *Raluca Partenie, Șirato Francisc*, în *Ibid.*, p. 295–303.

O importantă categorie de artiști cuprinși în *Dicționar* sunt graficienii – gravori, ilustratori, caricaturisti – renumiți, precum Theodor Aman, „primul *peintre-graveur* de anvergură din țara noastră, membru din 1875 al prestigioasei Societăți a Aquafortiștilor din Franța”, cu o vastă și diversă operă grafică – desen, acuarelă, gravură în acvaforte – ilustrând portrete, scene istorice, rurale, orientale și de gen¹⁹. Este fișat și omologul său ieșean, Gheorghe Asachi, primul artist român format în străinătate în desen academic, pictură de șevalet și istoria artei, promotor al litografiei în Moldova, autor de compoziții istorice și alegorice și fondator de instituții și ateliere artistice²⁰. Nu lipsesc nici Anton Chladek, miniaturist și litograf de formație europeană²¹; Gabriel Popescu, gravor și medalist, artist care s-a remarcat prin stăpânirea aproape a tuturor tehnicilor gravurii în metal, cu un rol important în formarea școlii românești de gravură²²; Nicolae Vermont, cu studii la București, München și Paris, autor de portrete, scene de gen și peisaje în desen, acuarelă și acvaforte²³; Constantin D. Stahi, profesor la Școala de Belle-Arte din Iași, virtuoz al xilogravurii și gravurii în metal²⁴; Apcar Baltazar, autor de ilustrații și proiecte decorative cu grafică influențată de Arts and Crafts și Art Nouveau și tematici inspirate din arta populară²⁵; Nicolae Petrescu-Găină, acuarelist, desenator și caricaturist incisiv²⁶; Constantin Jiquidid, desenator, caricaturist, pictor autodidact, maestru al observației sociale și satirice²⁷; Pal, ilustrator și autor de afișe Art Nouveau²⁸; Vitold Piekarsky, artist și pedagog polonez stabilit în România, litograf, ilustrator și caricaturist, promotor al motivelor decorative de inspirație populară²⁹; Carol Popp de Szathmári, pictor, desenator și fotograf, documentarist vizual al secolului al XIX-lea, pionier al cromolitografiei în România³⁰.

Deosebit de valoroase sunt vocile artiștilor mai puțin cunoscuți, aduși în atenția cititorilor în urma unor cercetări minuțioase în biblioteci și presa vremii. Este vorba de analizele dedicate lui Alexandru Kogălniceanu, acuarelist și litograf ieșean, autor de portrete Biedermeier și de compoziții de gen și scene istorice³¹; Theodore Magnificentius, artist excentric, autoproclamat creator de geniu, care a realizat lucrări alegorice și decorative, ornamentate cu motive istorice și heraldice³²; Auguste André Lançon, artist francez prezent pe teritoriile românești în 1877, care a realizat gravuri documentare cu scene de război și cadre etnografice pentru *L'Illustration*³³; Joseph Lanzedelly cel Bătrân, litograf, portretist și caricaturist austriac, autor al lucrării *Târg Transilvănean* (1818), inspirat de Franz Neuhauser³⁴; și Vasile Ravici, artist și cronicar de artă pentru revista ieșeană *Arta română*, autor de compoziții decorative și peisaje³⁵.

Parcursul *Dicționarului* relevă genealogii artistice, precum cea ieșeană, din care au făcut parte pictorul și litograful Gheorghe Năstăseanu, Gheorghe Lemeni, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare și Alexandru Asachi, formați sub îndrumarea lui Giovanni Schiavoni și Gheorghe Asachi și incluși în prima generație a „clasului de zugrăvitură” de la Academia Mihăileană³⁶. Sunt evidențiate, de asemenea, familii artistice precum Lanzedelly

¹⁹ Virginia Barbu, *Aman Theodor*, în *Ibid.*, p. 28–35.

²⁰ Id., *Asachi Gheorghe*, în *Ibid.*, p. 44–48.

²¹ Id., *Chladek Anton*, în *Ibid.*, p. 89–92.

²² Id., *Popescu Gabriel*, în *Ibid.*, p. 240–244.

²³ Id., *Vermont Nicolae*, în *Ibid.*, p. 317–320.

²⁴ Id., *Stahi Constantin D.*, în *Ibid.*, p. 278–281.

²⁵ Corina Teacă, *Baltazar Apcar (Abgar) Gaspari*, în *Ibid.*, p. 53–55.

²⁶ Id., *Petrescu-Găină Nicolae*, în *Ibid.*, p. 234–236.

²⁷ Eduard Andrei, *Jiquidid Constantin*, în *Ibid.*, p. 148–150.

²⁸ Id., *Pal / Paleologu (Paléologue) Jean*, în *Ibid.*, p. 217–219.

²⁹ Id., *Piekarsky Vitold Maryan Rola*, în *Ibid.*, p. 237–240.

³⁰ Id., *Szathmári Carol Popp de*, în *Ibid.*, p. 288–295.

³¹ Id., *Kogălniceanu Alexandru*, în *Ibid.*, p. 159–160.

³² Id., *Magnificentius (Magnificentus) Theodore*, în *Ibid.*, p. 188–192.

³³ Olivia Nițiș, *Lançon Auguste André*, în *Ibid.*, p. 165–167.

³⁴ Id., *Lanzedelly (Lanzedelli, Lancedelly, Lancedelli) cel Bătrân Joseph (Giuseppe)*, în *Ibid.*, p. 167–169.

³⁵ Corina Teacă, *Ravici Vasile*, în *Ibid.*, p. 254.

³⁶ Eduard Andrei, *Năstăseanu Gheorghe*, în *Ibid.*, p. 205–207.

(Joseph cel Bătrân, Joseph cel Tânăr și Karl)³⁷, Obedeanu (Oscar și Tinca)³⁸, Panaiteanu-Bardasare (Gheorghe, Marietta și Emanoil)³⁹, Strilbițchi (Mihail și Policarp)⁴⁰, Wahlstein/ Wallenstein (Carol și Iosif)⁴¹ etc.

De asemenea, sunt meritorii fișele dedicate atelierelor tipografice și editorilor de secol XIX, care contribuie la completarea istoriei acestor practici artistice, ce implicau mijloacele de producție și de reproducere a operei grafice. Printre aceștia se numără: Moritz Benedict Baer, tipograf și litograf bavarez, stabilit la București în 1861, fondator al Tipolitografiei M.B. Baer, care a înglobat și atelierul socrului său, Andreas Bielz, fiind ulterior continuată de fiul său, Albert⁴²; Pericle Pestemalgioglu, tipograf activ la Brăila și Constanța, autor al albumului *Renașterea Greciei* (1895)⁴³; Mihail și Gheorghe Popovici, tipografi la Râmnic, autori ai *Chiriadromionul bulgar*, prima lucrare în bulgara modernă⁴⁴; Diaconul Ioanichie, călugăr tipograf și xilograf activ în ultimul sfert al secolului XVIII la Râmnic și Blaj care a realizat gravuri religioase influențate de iconografia catolică, utilizate în ediții până în primele decenii ale secolului al XIX-lea⁴⁵; Sander et Companie, stabilimentul tipografic al americanului Sander, colaborator al lui Bielz, Baer și Socec⁴⁶; Honoriu C. Wartha, desenator, gravor și editor bucureștean, proprietar de stabiliment litografic și librărie⁴⁷.

Fig. 2. Eduard Andrei, Silvia Colfescu și Raluca Partenie, Bookfest București, 26 mai 2025.

³⁷ Olivia Nițiș, *Lanzedelly (Lanzedelli, Lancedelly, Lancedelli) cel Bătrân Joseph (Giuseppe)*, p. 167–169; Corina Teacă, *Lanzedelly cel Tânăr Joseph*, în *Ibid.*, p. 169; Id., *Lanzedelly Karl (Carl)*, în *Ibid.*, p. 169–171.

³⁸ Eduard Andrei, *Obedeanu Oscar*, p. 209–213; Id., *Obedeanu Tinca (K., Ecaterina)*, p. 213.

³⁹ Olivia Nițiș, *Panaiteanu Marietta*, în *Ibid.*, p. 219–220; Corina Teacă, *Panaiteanu-Bardasare Emanoil (Bardasare Emanoil)*, în *Ibid.*, p. 220–222; Id., *Panaiteanu-Bardasare Gheorghe*, în *Ibid.*, p. 222–224.

⁴⁰ Corina Teacă, *Strilbițchi (Strelbițchi) Mihail*, p. 287; Id., *Strilbițchi Policarp (Mihail Policarp)*, în *Ibid.*, p. 287.

⁴¹ Eduard Andrei, *Wahlstein (Wallenstein De Vella, Valștein, Valștain, Valsteiner) Carol (Karol, Scarlat)*, p. 330–333; Id., *Wallenstein Iosif*, p. 334–335.

⁴² Raluca Partenie, *Baer M. B. (Moritz Benedict)*, în *Ibid.*, p. 50–52.

⁴³ Id., *Pestemalgioglu Pericle M.*, în *Ibid.*, p. 230–231.

⁴⁴ Id., *Popovici Mihail și Gheorghe*, în *Ibid.*, p. 247.

⁴⁵ Id., *Ioanichie (Endrédi) Diaconul*, în *Ibid.*, p. 139–140.

⁴⁶ Id., *Sander et Companie, stabiliment litografic*, în *Ibid.*, p. 262.

⁴⁷ Id., *Wartha Honoriu C.*, în *Ibid.*, p. 335–336.

Fig. 3. Silvia Colfescu, Ruxandra Dreptu, Cătălina Macovei, Adrian-Silvan Ionescu, Jockey Club Român, București, 12 iunie 2025.

Dicționarul graficienilor a beneficiat de o dublă lansare oficială. Mai întâi a fost prezentat în data de 29 mai 2025, în cadrul Târgului de carte Bookfest din București, la scena Arca, unde au luat cuvântul Silvia Colfescu, directoarea Editurii Vremea, Eduard Andrei, autor și editor, și Raluca Partenie, autor. A doua lansare a avut loc în data de 12 iunie 2025, în cadrul unui eveniment organizat la Jockey Club Român. Această manifestare, la care au fost prezenți autorii și coordonatorul lucrării, i-a avut ca invitați pe Ruxandra Dreptu, președinta Secției de Critică a Uniunii Artiștilor Plastice și pe Cătălina Macovei, șefa Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române. Dialogul, moderat de Silvia Colfescu, a avut ca teme dicționarul și grafica românească a secolului al XIX-lea⁴⁸. Ruxandra Dreptu a apreciat utilitatea lucrării, care investighează opera grafică a artiștilor români de secol XIX – o operă în mare parte nestudiată și adesea rămasă în umbra operei pictate, chiar și în cazul unor nume consacrate precum Nicolae Grigorescu sau Ștefan Luchian. Cătălina Macovei a evidențiat descoperirile legate de graficieni străini care au trecut prin țările române sau au locuit vremelnice aici, ale căror lucrări constituie documente valoroase pentru istoria națională, exercitând o importantă influență asupra artiștilor români formați ulterior. Adrian-Silvan Ionescu a subliniat caracterul enciclopedic al unei astfel de întreprinderi editoriale, insistând asupra secțiunii bibliografice a fișelor de artist care consemnează inclusiv cele mai mărunte titluri referitoare la subiectul tratat.

Consistent documentat bibliografic și vizual, *Dicționarul graficienilor din spațiul românesc. Secolul al XIX-lea* se impune ca un instrument de referință pentru cercetarea artei românești și europene, completând în mod esențial literatura de specialitate și oferind o valoroasă contribuție academică.

Ioana Apostol

---

⁴⁸ *'Dicționarul graficienilor din spațiul românesc' – o lucrare de referință, lansată în București*, videojurnalist: Alfred Schupler; montaj: Traian Arsenescu; redactare: Marilena Gheorghiuță, <<https://www.youtube.com/watch?v=Wsyd4EnOHps>> accesat în 11.08.2025.

